

4. Философский энциклопедический словарь. М.: ИНФРА-М, 2012. 576 с.
5. Петрушенко В. Філософський словник: терміни, персоналії, сентеції. Львів: «Магнолія 2006», 2011. 352 с.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
7. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. Ю. С. Шемшученка. К.: Юрид. думка, 2007. 992 с.
8. Философский энциклопедический словарь / редкол.: С. С. Аверинцев, Э. А. Араб-Оглы, Л. Ф. Ильичев и др. 2-е изд. М.: Сов. энциклопедия, 1989 815 с.
9. Трофімов С. Визначення правового статусу суб'єктів антитерористичної діяльності. *Вісник «Питання боротьби зі злочинністю»*. № 4 (67). URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/vapny_2011_4_22.pdf
10. Сукмановська Л. М. Система суб'єктів боротьби з тероризмом в Україні та місце у ній підрозділів ОВС. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 2. URL: http://lsej.org.ua/2_2015/45.pdf

УДК 343.98

УГРОВЕЦЬКИЙ О.П.

ДО ПИТАННЯ УЧАСТІ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА В СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Стаття присвячена висвітленню особливостей участі судового експерта на окремих стадіях провадження при розгляді справ про адміністративні правопорушення. Автор зупиняється на питаннях щодо залучення судового експерта, винесення постанови про призначення експертизи, підготовку висновку експертизи та оцінки її органом, який призначив експертизу.

Ключові слова: *судовий експерт, провадження у справах про адміністративні правопорушення, стадії провадження, залучення експерта, висновок експертизи.*

Статья посвящена освещению особенностей участия судебного эксперта на отдельных стадиях производства при рассмотрении дел об административных правонарушениях. Автор останавливается на вопросах о привлечении судебного эксперта, вынесении постановления о назначении экспертизы, подготовке заключения эксперта и оценки его органом, который назначил экспертизу.

Ключевые слова: *судебный эксперт, производство по делам об административных правонарушениях, стадии производства, привлечение эксперта, заключение экспертизы.*

The article is devoted to highlighting the peculiarities of the participation of a forensic expert at certain stages of proceedings when considering cases of administrative offenses. The author dwells on questions concerning the involvement of a judicial expert, the issuance of a decision on the appointment of an expert examination, the preparation of an expert opinion and an assessment by the body that appointed the examination.

Key words: *judicial expert, proceedings on the rights of administrative offenses, stages of proceedings, involvement of an expert, conclusion of examination.*

Постановка проблеми. Здійсненню адміністративного провадження у справах про адміністративні правопорушення серед інших учасників слід виділити судового експерта, який посідає у цьому процесі особливе місце. Можна стверджувати, що судовий експерт виконує процесуальні функції допоміжного характеру, які сприяють розгляду справи та дозволяють вирішувати її по суті. Саме тому судовий експерт відіграє забезпечувальну роль на різних етапах адміністративного провадження у справах про адміністративні правопорушення та набуває правового статусу у даному процесі.

Аналіз останніх досліджень. Науковим підґрунтям для дослідження проблематики правового статусу судового експерта в адміністративному судочинстві послужили праці таких українських і зарубіжних учених, як: В. Б. Авер'янов, О. М. Бандурка, Д. М. Бахрах, Ю. П. Битяк, І. П. Голосніченко, О. В. Джафарова, Є. В. Додін, А. Т. Комзюк, М. І. Корнієнко, А. Ф. Мельник, А. В. Панчишин, В. П. Пилипишин, Г. П. Ситник, М. П. Ткач, К. В. Шкарупа, Н. В. Янюк та ін.

Виклад основного матеріалу. Характеристика правового статусу експерта в провадженні у справах про адміністративні правопорушення включає визначення особливостей стадії залучення експерта до провадження. Це надає можливість окреслити найбільш суттєві етапи діяльності експерта у справах про адміністративні правопорушення. Слід враховувати, що на різних стадіях адміністративного провадження експерт виконує одну функцію – проведення експертного дослідження. Саме експертне дослідження слід розуміти як процес виявлення, фіксації, співвіднесення, пояснення й оцінки ознак, властивостей та якостей об'єктів експертизи з використанням спеціальних знань експерта для одержання на цій підставі певних висновків [1].

При визначенні науковцями поняття «провадження у справах про адміністративні правопорушення» виокремилась різноплановість його змісту, а саме – два підходи до визначення: це регламентована адміністративно-процесуальними нормами діяльність державних органів, спрямована на розгляд справ про адміністративні правопорушення та застосування в необхідних випадках адміністративних стягнень; це сукупність здійснюваних компетентними суб'єктами на основі процесуальних норм дій щодо вирішення справ про адміністративні правопорушення [2, с. 279].

Слід відразу відзначити, що розбіжності є, однак неможна вважати їх істотними. Провадження у справах про адміністративне правопорушення складається із стадій, які мають процесуально визначену послідовність. В адміністративно-правовій науці спостерігається єдність думок науковців стосовно стадійності провадження у справах про адміністративні правопорушення. Так, О. М. Бандурка та М. М. Тищенко виділяють чотири стадії: порушення справи про адміністративне правопорушення (адміністративне розслідування); розгляд справи і винесення у ній постанови; оскарження та опротестування постанови у справі (перегляд постанови); виконання постанови [3].

Судовий експерт є учасником провадження у справах про адміністративні правопорушення, однак, його участь експерта в таких провадженнях не знайшла широкого відображення у працях вчених-адміністративістів. Фрагментарно висвітлюється питання залучення експерта в провадженні у справах про порушення митних правил, коли доцільним вбачається використання спеціальних знань по зазначеній категорії справ на стадії розгляду справи про порушення митних правил. У деяких випадках, із урахуванням конкретних обставин справи, не виключається можливість участі експерта на стадії порушення справи про порушення митних правил, при перевірці змісту протоколу вищестоящою посадовою особою митного органу. Також можлива участь експерта в ході розгляду скарги на постанову в справі про порушення митних правил [4].

Адміністративно-юрисдикційне провадження починається з виявлення факту вчинення адміністративного правопорушення, з'ясовуються причини та обставини його вчинення, виявляються винуваті особи, завдана шкода, його фіксація у відповідному процесуальному документі: протоколі про адміністративне правопорушення, акті або розпорядженні (щодо юридичних осіб – суб'єктів господарювання). Т. О. Коломоець та І. О. Сквірський розподілили першу стадію провадження на етапи: порушення провадження, встановлення фактичних обставин, процесуальне оформлення результатів із передачею їх до суду (адміністративне розслідування) [5, с. 101].

КУпАП у п. 1 ст. 273 визначає, що експерт призначається органом (посадовою особою), в провадженні якого перебуває справа про адміністративне правопорушення, у разі, коли виникає потреба в спеціальних знаннях [6]. У ст. 1 Закону України «Про судову експертизу» зазначається, що судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [7]. Пунктом 1.3 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень регламентується, що: відповідно до чинного законодавства за дорученням правоохоронних органів (у тому числі для вирішення питання про порушення

адміністративної чи кримінальної справи), посадових осіб Державної податкової адміністрації України, Державної митної служби України, Державної виконавчої служби, на замовлення адвокатів, захисників та осіб, які самостійно захищають свої інтереси, та їх представників, нотаріусів, банківських установ, страхових компаній, а також інших юридичних і фізичних осіб можуть виконуватись експертні дослідження, що потребують спеціальних знань та використання методів криміналістики й судової експертизи [8].

Аналізуючи окреслені положення законодавства, слід зазначити, що виникає протиріччя між КУпАП, Законом України «Про судову експертизу» та Інструкцією щодо часу допуску судового експерта до провадження в справах про адміністративні правопорушення. За чинним КУпАП, Законом України «Про судову експертизу», аналогічно, як і за іншими процесуальними актами України, експерт залучається до справи у випадку необхідності на другій, центральній стадії провадження у справах про адміністративні правопорушення при підготовці справи до розгляду, за рішенням уповноваженого органу, в провадженні якого знаходиться справа. Інструкція, у свою чергу, дозволяє залучати судового експерта на першій стадії провадження в справах про адміністративні правопорушення, для вирішення питання про порушення адміністративного провадження взагалі.

З огляду на це, особа, яка притягується до адміністративної відповідальності, в момент порушення справи, з'ясування причин і обставин вчинення правопорушення, процесуального оформлення результатів розслідування та направлення матеріалів для розгляду справи за підвідомчістю, є фактично позбавленою права на дослідження певних доказових матеріалів експертом на першій стадії провадження у справі про адміністративне правопорушення. Ці обмеження потребують усунення шляхом внесення змін у законодавчі акти, щодо надання дозволу на призначення та проведення експертизи до порушення провадження по справі про адміністративне правопорушення. Внесені зміни, з одного боку, забезпечать експерту можливість реалізувати свої процесуальні права на першій стадії провадження у справах про адміністративні правопорушення. З іншого боку, змінене законодавство буде сприяти всебічному, повному й об'єктивному дослідженню обставин справи, постановленню законних і обґрунтованих рішень.

Друга центральна стадія провадження – розгляд справи про адміністративне правопорушення та винесення у ній постанови – визнана науковцями основною у зазначеному провадженні. Саме на цій стадії реалізуються найважливіші завдання провадження, інакше кажучи, фактично вирішується справа. Залучення та участь експерта в провадженні у справах про адміністративні правопорушення на даній стадії є максимальною. Регламентація діяльності експерта на даній стадії провадження у справах про адміністративні правопорушення знайшла своє нормативне закріплення у КУпАП. Саме Кодекс регламентує низку процесуальних дій, які включає ця стадія: підготовка справи до розгляду, слухання справи, прийняття рішення по справі та доведення його до відома [6].

При виконанні процесуальної дії – підготовка справи до розгляду – орган, що розглядає справу про адміністративне правопорушення, ретельно вивчає всі обставини справи, заслуховує пояснення особи, щодо якої порушено адміністративне провадження, потерпілих, законних представників, а також, при необхідності використання спеціальних знань експерта, призначає судову експертизу.

Таким чином, саме на цій стадії органом, уповноваженим розглядати справу про адміністративне правопорушення, при необхідності використання спеціальних знань призначається судова експертиза. У свою чергу, експерту надається можливість реалізувати свої процесуальні права та обов'язки та, як результат експертних досліджень, представити висновок експертизи.

Приймаючи рішення про призначення експертизи, орган, що здійснює адміністративно-деліктне провадження, вже має у своєму розпорядженні дані, які ймовірно чи достовірно, у повному обсязі або частково підтверджують належність до справи матеріалів, які направляються експерту на дослідження. Таким чином, необхідність призначення експертизи полягає в підтвердженні чи спростуванні обставин, що містяться в цих матеріалах.

Крім того, на стадії розгляду справи про адміністративне правопорушення та винесення у ній постанови провадження у справі про адміністративне правопорушення вимагають свого вирішення також питання, які пов'язані з: визначенням місця проведення експертизи; виявленням обставин, які перешкоджають її проведенню; призначенням конкретного експерта.

Надаючи характеристику правовому статусу судового експерта в провадженні по справах про адміністративні правопорушення, науковці зазначають, що переважна більшість експертиз з даного провадження проводиться в державних спеціалізованих судово-експертних установах. Однак, залучення експертів з інших установ, що не є судово-експертними, не перешкоджає досягненню об'єктивної істини в провадженні у справах про адміністративні правопорушення. Так,

наприклад, склалась традиція, щодо залучення митними органами в якості судових експертів фахівців із своєї галузі. Найскоріше це пов'язано із переконанням, що саме ці фахівці володіють необхідними спеціальними знаннями, які дозволяють правильно вирішувати питання, що виникають при розгляді справ даної категорії. Такий підхід має право на існування, його можна визнати цілком виправданим, оскільки вимога щодо залучення експерта тільки державної спеціалізованої судово-експертної установи ані в Митному кодексі України, ані в КУпАП не закріплені [4, с. 34].

Для усунення такої процесуальної прогалини в КУпАП щодо провадження у справах про адміністративні правопорушення необхідно законодавчо закріпити право органу (посадової особи), уповноваженого розглядати справу про адміністративне правопорушення, вирішувати питання про призначення судової експертизи на свій розсуд, керуючись інтересами своєчасного, всебічного, повного та об'єктивного розгляду всіх обставин по справі про адміністративне правопорушення та визначення істини у справі.

Рішення про призначення експертизи у справах про адміністративні правопорушення в юрисдикційній діяльності оформлюються, як правило, у вигляді постанов уповноваженого органу (посадової особи), в провадженні якого знаходиться справа про адміністративне правопорушення. Винесена постанова про призначення експертизи містить три частини: вступну, описову й постановляючу. У вступній частині вказується, який орган (посадова особа), призначає експертизу, місце та час винесення постанови. Описова частина об'єднує обставини справи про адміністративне правопорушення і містить стислу фабулу справи, фактичні та юридичні підстави призначення експертизи. У постановляючій частині визначається: кому доручається проведення експертизи; коло питань, що мають бути вирішені експертом; перелік матеріалів наданих для дослідження.

При організації слухання справи орган, у провадженні якого знаходиться справа про адміністративне правопорушення, може викликати судового експерта, який проводив експертизу, не тільки для надання письмового висновку на поставлені питання, але й для усних пояснень щодо наданого висновку експертизи, який процесуальне законодавство розглядає як самостійний засіб доказування.

Як випливає із аналізу чинного КУпАП, на жаль, він не містить вимог щодо форми, змісту та структури висновку експерта, щодо провадження у справах про адміністративні правопорушення, тому судові експерти змушені керуватися експертною практикою, яка відпрацювала певну структуру висновку, а також вказівками Інструкції про призначення та проведення судових експертиз [8], що є суттєвим нею недоліком, який потребує свого усунення, оскільки чинні КПК України, КАС України, ЦПК України містять нормативне закріплення вимог до даного процесуального доказового документу [9]. Складність структури висновку експерта, як процесуального документа, полягає в тому, що вона похідна від структури спеціального експертного дослідження, оскільки відображає його особливості. Органу, в провадженні якого знаходиться справа про адміністративне правопорушення, а він не є носієм спеціальних знань, доводиться оцінювати докази, котрі містяться у висновку експерта, з огляду на обставини їх спеціальної природи і можливі недоліки висновку. Правильне оформлення висновку експерта має велике значення для його правильної оцінки судом. Тому структура висновку експерта, зважаючи на значення даного процесуального документа для об'єктивного вирішення справи про адміністративне правопорушення, має визначитись в КУпАП, а не у підзаконному нормативно-правовому акті (а саме в Інструкції).

Висновок експерта є самостійним засобом доказування, має свої особливості, які полягають у тому, що експерт повідомляє суду фактичні дані, встановлені в процесі проведеного дослідження на підставі спеціальних знань. Сторонам та іншим особам, які беруть участь у справі, необов'язково мати спеціальні знання, вони не мають права проводити дослідження для встановлення доказових фактів. Експертне дослідження судовий експерт проводить автономно від органу, уповноваженого розглядати справу про адміністративне правопорушення, а потім викладає його результати у своєму висновку. Характер і зміст цих результатів залежать від того, які ознаки, властивості чи якості виділив експерт, які методи застосував, як провів дослідження та оформив його результати. Саме тому у висновку експерта центральне місце посідає переконання експерта у правильності, повноті, об'єктивності й достовірності результатів, отриманих при проведенні ним експертного дослідження.

Поряд із цим, на відміну від інших видів доказів, у процесі доказування результати дослідження, викладені у висновку експерта, відрізняються тим, що мають більше гарантій достовірності. Це можна пояснити такими об'єктивними факторами, як: незацікавленістю й незалежністю експерта; об'єктивним і науковим характером відомостей, що містяться у висновку; відображен-

ням у висновку всього шляху формування описаних результатів; можливістю перевірити результати цієї експертизи призначенням повторної експертизи тощо.

Однак, висновок експерта, як джерело доказів, є рівним серед рівних, не має переваг перед іншими засобами доказування. Висновок також підлягає дослідженню й перевірці судом, а фактичні дані, що містяться у ньому, оцінюються суддею за загальними правилами, адже, вони є фактичними даними про ті чи інші обставини об'єктивної дійсності. Можна підтримати думку висловлену С. П. Лаптою про те, що експерт не є «науковим суддею» [10, с. 49], а його висновок завжди оцінюється судом, як і будь-які інші докази. У висновку експерта необхідно розрізняти зміст (висновок, обґрунтований проведенням дослідженням, встановленням і професійною оцінкою експертом фактів) і форму (висновок як акт). Обидві складові однаково важливі при визначенні доказової сили фактичних даних, що містяться у висновку експерта. Якщо висновок експерта суд визнає недостовірним, не заснованим на науковому дослідженні, або не буде дотримана форма, незважаючи на обґрунтований і об'єктивний висновок, то це не дасть можливості визнати висновок засобом доказування, а фактичні дані, що складають його зміст, – доказом [11].

Стадія перегляду справи у зв'язку з оскарженням або опротестуванням постанови є факультативною, інакше кажучи необов'язковою, та має місце лише у випадках оскарження або опротестування прийнятої постанови по суті справи. Право на оскарження постанови у справі про адміністративне правопорушення є однією з найбільш важливих гарантій захисту прав особи, яка притягується до адміністративної відповідальності. Роль судового експерта на цій стадії адміністративного провадження, в принципі, не змінюється у порівнянні з попередньою стадією. Однак, призначення додаткової та повторної експертизи є більш ймовірним саме для даної стадії провадження у справах про адміністративні правопорушення. Призначення таких видів експертиз може відбуватись, якщо в особи, що притягується до адміністративної відповідальності, її законних представників, захисника є підстави для сумнівів щодо компетентності експерта чи достовірності, повноти й обґрунтованості висновку експертизи, яка проводилась на попередній стадії адміністративного провадження, або виявлені додаткові матеріали, які потребують дослідження експертом.

Таким чином, залежно від якості проведеної експертизи та її повноти на стадії перегляду справи, орган у провадженні якого знаходиться справа про адміністративне правопорушення, може призначити додаткову чи повторну експертизу. Додаткову експертизу може бути призначено у випадку недостатньої ясності або неповноти висновку експерта, коли ці прогалини неможна усунути допитом експерта в суді. Додаткова експертиза доручається тому ж експерту або експертам.

Повторна експертиза призначається, коли є сумніви у правильності висновку експерта, пов'язані з його недостатньою обґрунтованістю чи з тим, що він суперечить іншим матеріалам справи, а також за наявності істотного порушення процесуальних норм, які регламентують порядок призначення й проведення експертизи. Істотними можуть визнаватися, зокрема, порушення, які призвели до обмеження прав сторін чи інших осіб. В ухвалі про призначення повторної експертизи зазначаються обставини, які викликають сумніви у правильності попереднього висновку експерта. Проведення зазначеної експертизи доручається тільки іншому експерту. Можливість призначення повторної та додаткової експертизи при здійсненні провадження у справах про адміністративні правопорушення необхідно визначити в КУпАП та передбачити їх процесуальну регламентацію.

Стадія виконання постанови про накладення адміністративного стягнення є останньою, завершальною стадією провадження в справах про адміністративні правопорушення, її суть полягає в практичній реалізації адміністративного стягнення, призначеного правопорушнику постановою. На цій стадії експерт, як учасник адміністративного провадження у справах про адміністративні правопорушення, не залучається.

Висновок. Таким чином, необхідно зазначити, що участь експерта в провадженні у справах про адміністративні правопорушення на сучасному етапі, максимально повно реалізується на другій центральній стадії провадження – розгляді справи про адміністративне правопорушення. На цій стадії виноситься постановою про призначення експертизи. Саме на даному етапі експерт залучається для надання висновку (на стадії підготовки справи до розгляду) та надає письмовий висновок експерта, що аналізується та оцінюється уповноваженим органом, який здійснює провадження по справі про адміністративне правопорушення (на стадії слухання справи).

Список використаних джерел:

1. Лук'янець Д. М. Адміністративно-деліктні відносини в Україні: теорія та практика правового регулювання: монографія. Суми: Університетська книга, 2006. 367 с.
2. Кузьменко О. В. Теоретичні засади адміністративного процесу: монографія. К.: Атіка, 2005. 351 с.
3. Бандурка О. М., Тищенко М. М. Адміністративний процес: підручник для вищих навчальних закладів. К.: Літера ЛТД, 2003. 336 с.
4. Дусик А. В. Правовий статус експерта у провадженні по справах про порушення митних правил. *Митна справа*. 2002. № 1. С. 27–35.
5. Коломоєць Т. О., Сквірський І. О. Виправні роботи за законодавством України: теорія, досвід та практика застосування: монографія. К.: Істина, 2008. 184 с.
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення (зі змінами та доповненнями). *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. № 51. Ст. 1122.
7. Про судову експертизу: Закон України від 1994-02-25 № 4038-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 28. Ст. 232.
8. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. *Офіційний вісник України*. 1998. № 46.
9. Бичкова С. С. Експертиза в цивільному процесі: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. К., 2003. 177 с.
10. Лапта С. П. Правові та наукові основи використання судових експертиз при розслідуванні злочинів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Х., 2006. 234 с.
11. Сахнова Т. В. Судебная экспертиза. М.: Городец, 2000. 368 с.

УДК 342.5(477)

ХАРЧЕНКО В.М.

**ПРАВООХОРОННА ФУНКЦІЯ ДЕРЖАВИ
ЯК ОБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**

У статті автором визначено місце правоохоронної функції серед основних напрямів діяльності держави, а також, на основі досліджень змістовної сутності правоохоронної функції держави, останню досліджено як об'єкт адміністративно-правового забезпечення, зокрема запропонована авторська дефініція поняття «правоохоронна функція держави як об'єкт адміністративно-правового забезпечення» та перелік її характерних ознак.

Ключові слова: правоохоронна функція, функції держави, об'єкт адміністративно-правового забезпечення, охорона, захист.

В статье автором определено место правоохранительной функции государства среди основных направлений деятельности, а также, на основе исследований сущности правоохранительной функции государства, последнюю, рассмотрено как объект административно-правового обеспечения, в частности предложена авторская дефиниция понятия «правоохранительная функция государства как объект административно-правового обеспечения» и перечень ее характерных признаков.

Ключевые слова: правоохранительная функция, функции государства, объект административно-правового обеспечения, охрана, защита.